

Inhoud

Een elementaire inleiding	9
1. Een geschil in Donggo: etnografisch onderzoek	22
2. Bijenlarven en uiensoep: cultuur	47
3. Een korte ontmoeting: de samenleving	69
4. Fernando zoekt een vrouw: seks en bloed	93
5. La Bose wordt Bakar: kaste, klasse, stam, natie	111
6. Een feestmaal in Nuyoo: mensen en hun dingen	133
7. Droogte in Bima: mensen en hun goden	148
8. Ñañuu María wordt door de bliksem getroffen: mensen en hun zelf	161
Nawoord: Enkele dingen die we geleerd hebben	176
Illustratieverantwoording	179
Verder lezen	180
Index	188

Een elementaire inleiding

Al meer dan twintig jaar praten wij over wat antropologie is, hoe je het vak moet beoefenen en hoe we onze kennis het beste kunnen overbrengen. Deze dialoog is begonnen toen we studeerden aan de Universiteit van Pennsylvania en leerden om antropoloog te worden. We bleven ideeën uitwisselen toen we op pad gingen om veldwerk te doen, een exercitie die een centrale plaats inneemt in ons vakgebied en waarover we in het eerste hoofdstuk heel wat te zeggen hebben. Maar onze gesprekken kregen vooral inhoud doordat we bezig waren leraar te worden. Nu we in de loop der jaren aan duizenden goedopgeleide leken een inleiding in de antropologie hebben gegeven, zijn we gaandeweg ervan overtuigd geraakt dat je dit het beste kunt doen door niet zozeer te benadrukken wat antropologen hebben ontdekt, maar hoe antropologen nadenken over wat ze te weten zijn gekomen: begrippen boven feiten, zogezegd. Dit betekent dat we in dit deeltje niet zozeer de laatste trends gaan bespreken, maar dat we gaan kijken naar de kwesties die centraal staan in het antropologisch onderzoek en dat we de zaken proberen over te brengen die van blijvende waarde zijn in ons vakgebied.

De antropologie is ontstaan op het kruispunt van Europese ontdekkingen, kolonialisme en de natuurwetenschappen. De eerste antropologen in de 19de eeuw, die beïnvloed waren door dezelfde filosofische stromingen die tot de darwinistische revolutie hebben geleid, wilden de stadia van de sociale en culturele evolutie reconstrueren. Figuren als Edward Tylor en Lewis Henry Morgan publiceerden invloedrijke werken waarin ze alles traceerden, van schrijfsystemen tot huwelijkspraktijken vanaf hun primitiefste oorsprong tot hun moderne manifestatie. Aan het begin van de 20ste eeuw hadden antropologen inmiddels andere intellectuele projecten ontwikkeld en belangrijker nog, ze namen voor hun primaire

gegevens geen genoegen meer met de verslagen van koloniale overheidsfunctionarissen, missionarissen, reizigers en andere niet-specialisten. Ze begonnen als etnografen het 'veld' in te trekken om uit de eerste hand hun eigen informatie te verzamelen. Hoewel de antropologie behoorlijk veranderd is sinds de tijd van deze etnografische pioniers, blijft de etnografie een van de dingen die de antropologie onderscheidt van de rest van de sociale wetenschappen. Hoe belangrijk het is om aan etnografie te doen is misschien wel het enige waarover alle antropologen het eens zijn.

In de eerste helft van de 20ste eeuw hield de antropologie zich meestal bezig met kleinschalige samenlevingen met eenvoudige technologieën. Deels omdat antropologen graag levenswijzen wilden vastleggen die met de komst van het kolonialisme snel aan het veranderen waren. (Al is het een vergissing om aan te nemen dat deze samenlevingen voor hun contact met het Westen om een of andere reden niet veranderden of zelfs volslagen geïsoleerd waren). Deels omdat antropologen wilden doordringen tot de 'wezenlijke' of 'elementaire' vormen van de instituties van de mens. (Al is het ook een vergissing om aan te nemen dat zaken als recht en religie om bepaalde redenen 'basaler' waren in deze samenlevingen). In de tweede helft van de 20ste eeuw is de gangbare antropologie afgestapt van een visie van zichzelf als een wetenschap in de traditie van de natuurwetenschappen en is er een meer interpretatieve, humanistische benadering voor in de plaats gekomen. Verder is de aandacht verlegd van zich exclusief bezighouden met niet-westerse, kleinschalige plattelandssamenlevingen naar groepen die eerder onder de sociologie vielen, zoals vakbonden, verenigingen en migrantengemeenschappen in stedelijke en geïndustrialiseerde omgevingen. Toch blijft de antropologie in het algemeen een vergelijkende wetenschap en worden *alle* samenlevingen bekeken, die allemaal als even belangrijk worden behandeld. Tegelijkertijd blijft de antropologie nog steeds stevig

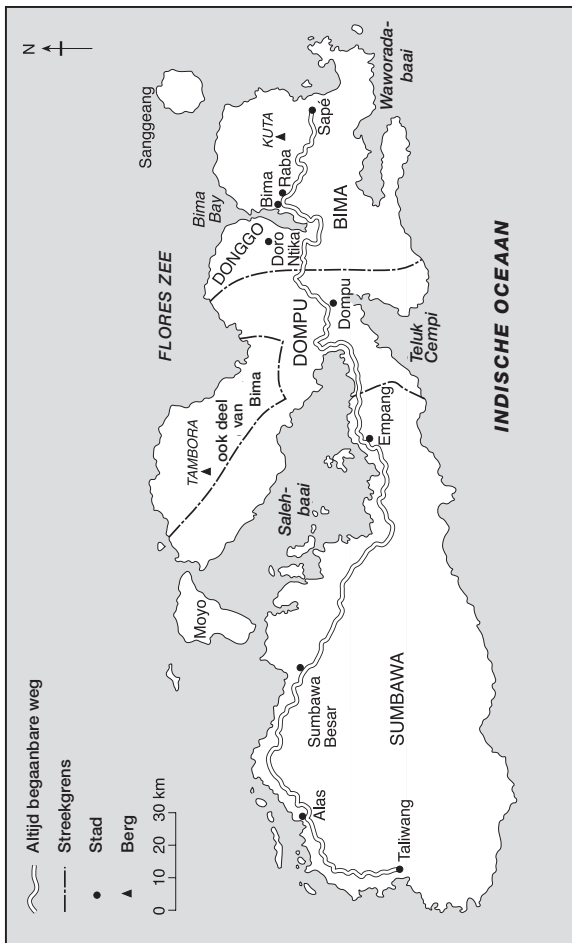
Indonesië.

geworteld in de beschrijvende rijkdom die het resultaat is van specifieke ontmoetingen die antropologen hebben met specifieke volkeren en plaatsen. Onze grootste kracht ligt daarom vaak in het vertellen van verhalen. In dit boek zullen we onze presentatie illustreren met anekdotes uit ons veldwerk. Dat is trouwens heel typerend voor antropologen, want voor ons vervaagt het indringende karakter van de ontmoeting met een exotische cultuur nooit echt. Laten we daarom eerst maar eens iets vertellen over de twee samenlevingen die wij het beste kennen.

Peter heeft begin jaren tachtig twee jaar lang zijn voorname onderzoek gedaan onder de Dou Donggo, en is daarna nog verschillende kortere perioden bij hen terug geweest. In die tijd telde de Dou Donggo rond de 20.000 mensen die leefden op het hooggelegen massief dat zich opricht aan de westkant van de Baai van Bima, een spectaculaire natuurlijke haven aan het oostelijk uiteinde van het eiland Soembawa. Soembawa ligt ongeveer in het midden van de lange boog eilanden van Indonesië die zich uitstrekken van Sumatra tot Timor; het is het op een na grootste eiland ten oosten van Bali. De oostelijke helft van Soembawa wordt Bima genoemd (hoewel dat niet de plaatselijke naam is) en wordt grotendeels bewoond door een veel grotere etnische groep die zich de Dou Mbojo noemt en door buitenstaanders Bimanezen worden genoemd. Bima was, als onderdeel van het oude Javaanse Majapahit-keizerrijk, een hindoeïstisch koninkrijk. Toen dat koninkrijk begin 17de eeuw instortte, werden Bima en zijn volk islamitisch; tegenwoordig staan ze erom bekend dat ze tot de vurigste moslims van Indonesië behoren (een land waar ongeveer 85 procent van de bevolking dit geloof belijdt). De Dou Donggo waren echter buiten het Bimanese koninkrijk gebleven toen het een hindoeïstisch koninkrijk was en zijn pas veel later onderdeel geworden van het islamitische sultanaat Bima; door een verdrag in plaats van door veroverd te worden. Ze wisten hun relatieve onafhankelijkheid deels te behouden

omdat ze de reputatie hadden woeste krijgers te zijn en deels omdat hun bergachtig grondgebied relatief makkelijk te verdedigen was (Dou Donggo betekent Bergvolk). Hoewel de Dou Donggo onderdeel van het islamitische Bima werden, behielden ze bepaalde politieke voorrechten en accepteerden ze over het algemeen de islam niet maar hielden vast aan hun inheemse religieuze overtuigingen en praktijken. Vooral door hun standvastige weigering om de godsdienst van hun vorst (suzerein) en burenen te accepteren raakte Peter geïnteresseerd in de Dou Donggo. Hij wilde kijken welke rol dit gespeeld zou kunnen hebben bij het instellen van een etnische grens tussen de Dou Donggo en de Bimanezen, ondanks het feit dat ze een gemeenschappelijke taal spreken (het Nggahi Mbojo). Toen Peter voor het eerst onderzoek deed in Donggo (zoals het district heel praktisch wordt genoemd), hadden de meeste Dou Donggo de islam of het christendom geaccepteerd, hoewel daar wel een kanttekening bij te plaatsen is. De rooms-katholieke godsdienstonderwijzer aldaar formuleerde het destijds als volgt: 'De mensen zijn voor 70 procent moslim, 30 procent katholiek en 90 procent *kafir* [heidens].' De studie naar religieuze overtuigingen werd een belangrijk aandachtspunt in het veldwerk van Peter, net als de studie naar de manier waarop het volk conflicten oploste.

Toen Peter in 1981 naar Donggo terugging voor een verblijf van twee jaar, kwam zijn vrouw Anne ook mee. Ze was, zachtjes uitgedrukt, een echte veldsoldaat. Ze woonden in het dorp Doro Ntika, het oudste en het grootste van de traditionele dorpen van Donggo, met een bevolking van ongeveer drieduizend zielen verspreid over verschillende gehuchten. De omstandigheden waren behoorlijk primitief: Doro Ntika had geen stromend water, geen elektriciteit en geen verharde wegen. Maar de teakhouten huizen, die op palen van ongeveer anderhalve meter of hoger stonden en daken hadden van riet, dakpannen of golfplaten, waren comfortabel. De lokale economie zat in een soort overgangperiode. Vroeger had het volk

Soembawa.

min of meer van de zelfvoorzienende landbouw geleefd door rijst, mais en gierst te verbouwen. Deze producten werden aangevuld met bananen, kokosnoten en andere vruchten en etenswaren die in de bossen werden verzameld (waaronder de lekkerste honing). Men deed aan 'swiddenlandbouw', wat betekende dat uitgestrekte stukken bos werden platgebrand, de grond een of twee jaar werd bebouwd en daarna weer de kans kreeg om zich te herstellen. Door de toenemende bevolking werd het land zo intensief gebruikt dat het zich niet volledig tot bos kon herstellen, en een groot deel van het land raakte overwoekerd door onkruidachtige struiken waardoor het land een stuk minder vruchtbaar werd. De bewoners van Doro Ntika gingen steeds meer over op het verbouwen van natte rijst op terrasvormige padievelden en het telen van marktgewassen als pinda's en sojabonen voor de verkoop op de markten in het laagland. Hoewel de bevolking snel groeide door de komst van de moderne geneeskunde, eisten ziektes als malaria, tuberculose en dysenterie nog steeds veel levens, vooral onder de zuigelingen en kinderen in het dorp.

Ondanks de moeilijke levensomstandigheden ondervonden Peter en Anne dat de Dou Donggo warme, gulle mensen waren die altijd in waren voor een grapje of plagerijtje. Met de hulp van het dorps hoofd (een beetje een boef) konden Peter en Anne een huis krijgen dat ze inrichtten met spullen uit de stad Bima. Vooral het kerosinefornuis bracht een kleine sensatie teweeg, omdat alle andere mensen in het dorp op houtvuur kookten. Doro Ntika is gebouwd op een hoge bergkam tussen door de rivier uitgesleten bergkloven; de huizen zijn gebouwd op terrassen die in de steile kant van de bergwand zijn gehakt. Na een tijdje kochten Peter en Anne twee pony's die ze als vervoermiddel gebruikten en om water van de rivier naar huis te brengen. Zo nu en dan gingen ze naar de stad Bima om hun post op te halen en de voedselvoorraad aan te vullen met eten dat niet in Donggo verkrijgbaar was. Dan logeerden ze altijd bij hadji M. Djafar Amyn en zijn vrouw, die hen steeds

Mexico met de regio Oaxaca.

De Mixteca.

1. Het ruige gebied van de Mixteca Alta, met in de verte de archeologische vindplaats en stad Yucuita. Yucuita is de oudste nederzetting in Noord- en Zuid-Amerika die ononderbroken bewoond is geweest en gaat terug tot 1350 v.Chr.

buitengewoon gastvrij ontvingen. Daardoor konden Peter en Anne ook het leven van de Bimanezen die in het laagland woonden van nabij bekijken. Afgezien van enkele vakanties op Bali en in andere delen van Indonesië hebben Peter en Anne er twee jaar gewoond. Het was een onvergetelijke ervaring.

John heeft zijn voornaamste veldwerk gedaan bij de Mixteken van Santiago Nuyoo in de staat Oaxaca in het zuiden van Mexico. Zijn langste veldwerkperiode liep van 1983 tot 1986, maar daarna is hij nog bijna elk jaar teruggegaan. De sprekers van het Mixteeks, in totaal iets meer dan 400.000 mensen, zijn de op twee na grootste inheemse groep in Mexico. In de 16de eeuw waren de Mixteken verdeeld over tientallen kleine koninkrijkes en de heersende elite was de patroon van een van de meest verfijnde kunsttradities in de Nieuwe Wereld. We weten heel veel over het leven van de Mixteken van voor de verovering door het grote corpus Mixteekse boeken dat bewaard is gebleven en omdat Mixteekse schriftgeleerden nog bijna tachtig jaar nadat

de Spanjaarden de heerschappij hadden overgenomen werken bleven produceren in het inheemse schrift. Na de verovering door de Spanjaarden nam de bevolking rampzalig in aantal af, omdat miljoenen mensen in heel Noord- en Zuid-Amerika bezweken aan ziektes uit de Oude Wereld en de slechte behandeling door de kolonialisten. Hoewel de Mixteekse bevolking sinds eind 16de eeuw weer is toegenomen, is ze qua aantal nog steeds niet zo groot als voor de komst van de Spanjaarden.

De Mixteca, het thuisland dat de sprekers van het Mixteeks bewonen samen met verschillende andere inheemse groepen en ook met groepen mestiezen en Afrikaans-Mexicanen, kent een grote ecologische verscheidenheid, met brede savannen langs de kust, tropische regenwouden, hoge bergen met naaldbossen, vruchtbare rivierbeddingen en dorre woestijnen. De Mixteken leven in stadjes en dorpen verspreid over het gebied. Santiago Nuyoo, het dorp waar John het grootste deel van zijn veldwerk heeft gedaan, telt ongeveer drieduizend inwoners, waarbij ongeveer een kwart van de bevolking in het dorpscentrum woont en de rest verdeeld is over de vijf gehuchten. Nuyoo en het naburige dorp Santa María Yucuhiti liggen boven aan een smal ravijn met aan beide kanten prachtige watervallen. Het landschap is buitengewoon rotsachtig en er zijn bijna geen vlakke stukken land. (Nuyootecos gebruiken ten afscheid vaak de uitdrukking: 'Val niet!') Maar het gebied staat vanwege zijn relatief lage ligging en overvloedige regenval bekend als 'de tuin van de Mixteca'. Sinaasappels, mango's en zapotes groeien er in het wild, zeldzame orchideeën slingeren zich om de bomen en de omringende bergen zijn met naaldbossen bedekt. Nuyootecos zijn gespecialiseerd in het verbouwen van mais, waarbij ze bijna steeds de swiddentechniek van het platbranden en tijdelijk bebouwen gebruiken; ze verbouwen ook marktgewassen en dan vooral bananen en koffie. Hoewel arbeidsmigratie al honderden jaren een onontkoombaar feit is voor de Mixteken, zijn er sinds de jaren vijftig steeds meer Nuyootecos uit de Mixteca vertrokken: aanvankelijk reisden

2. Nañuu Esperanza Sarabia van de familie Pérez Sarabia is vroeg in de ochtend mais aan het stampen in haar keuken. Nañuu, 'moeder van de gemeenschap', is een eretitel die aan die vrouwen wordt gegeven die samen met hun echtgenoot in de belangrijkste burgerlijke en religieuze functies van het gemeentebestuur hebben gediend.

ze naar Veracruz en Morelos om werk te vinden bij de oogst van koffie en andere gewassen. In de jaren zestig gingen ze voor het eerst ook naar Mexico City, waar ze werkten in bakkerijen, fabrieken en in de dienstverlenende sector. En tot slot wisten enkele mannen eind jaren tachtig de Verenigde Staten te bereiken, waar ze op een ranch in Texas werkten. De centrale vraag in het onderzoek van John was hoe de Nuyootecos een sterk gemeenschapsgevoel handhaven in weerwil van deze veranderingen en verplaatsingen.

Hoewel Johns vrouw, de archeologe Laura Junker, in de eerste veldwerkperiode niet bij hem woonde (zij was bezig met haar promotieonderzoek in de antropologie), verbleef ze wel enkele maanden in Nuyoo. Na de geboorte van hun kinderen heeft het hele gezin een tijdje in de Mixteca gewoond. De Mixteken houden, net als de Dou Donggo, wel van een

grapje; ondanks de talrijke journalistieke foto's van inheemse Mexicanen waarop iedereen staat afgebeeld met een norske, vastberaden of door verdriet overmande uitdrukking op zijn of haar gezicht, blijken de Nuyootecos mensen te zijn die elkaar graag beetnemen en meesters van het understatement zijn. John beseftte dat hij eindelijk wist wat voor vlees hij in de kuip had, toen hij op een pad buiten het dorp een groepje mannen tegenkwam. Ze vroegen hem wat voor eten zijn vrouw en hij gingen opdienen tijdens het feestje dat ze binnenkort zouden geven. John en Laura konden het zich veroorloven om het beste vlees op tafel te zetten, maar ze wisten eigenlijk niet goed wat de mensen daar lekker vonden. John vertrok geen spier en zei: 'We gaan een paar magere, schurftige honden slachten'. De mannen waren even stil om vervolgens bulderend van het lachen verder te lopen. John heeft veel van zijn kennis over de Mixteken te danken aan de families Pérez Sarabia, Pérez Pérez en Modesto Velasco, die hem in hun huis opnamen, hem met hen lieten optrekken en hem lid van de familie maakten door hem te vragen peetvader van een van hun kinderen te worden.

Geen inleiding, laat staan een elementaire inleiding, kan recht doen aan de breedte en complexiteit van het hedendaagse antropologische onderzoek. Eind 20ste eeuw telde het Britse Royal Anthropological Institute meer dan 2.300 leden, de American Anthropological Association telde meer dan 11.000 leden. Ook Frankrijk kent een rijke en zeer invloedrijke antropologische school. Het spannendste is misschien wel de opkomst van de antropologie in Latijns-Amerika en in de voormalige Europese koloniën, in het bijzonder in India en Nieuw-Guinea. Elk van deze naties is, net als geïndustrialiseerde naties als Australië en Japan, begonnen met de ontwikkeling van haar eigen intellectuele traditie en onderzoeksagenda. Uiteraard kunnen we hier geen overzicht geven van de antropologie waarin alle perspectieven en projecten van deze antropologen aan bod komen. In plaats daarvan hebben we geprobeerd om in dit deeltje in te gaan op de 'grote' vragen waarmee antropo-